

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2017 metai

2

LI

Vilnius 2018

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2017

2

Vilnius 2018

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2017

2

Vilnius 2018

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznaneje

Zigmantas KIAUPA

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Joachim TAUBER

Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

MOKSLO GYVENIMAS

Konferencijos

MOKSLINĖ DISKUSIJA PROFESORĖS JŪRATĖS KIAUPIENĖS 70-MEČIO PROGA IR KONFERENCIJA „NUO LIUBLINO IKI GARDINO (1569–1697): VALSTYBĖS IR VISUOMENĖS RAIDOS TRAJEKTORIJS 2“

Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedra kartu su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės ir visuomenės tyrimų klasteriu, Lietuvos istorijos institutu bei Prezidento Valdo Adamkaus biblioteka-muziejumi 2017 m. gruodžio 1 d. organizavo jau antrąją mokslinę konferenciją „Nuo Liublino iki Gardino (1569–1697): valstybės ir visuomenės raidos trajektorijos 2“. Konferencijoje, skirtoje profesorės Jūratės Kiaupienės 70-mečiui, gvildentos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVI a. II pusės – XVII a. politinio, kultūrinio ir socialinio gyvenimo problemos. 2016 m. įvykusi pirmoji klasterio konferencija parodė, jog po Liublino unijos vykę procesai nėra visapusiškai atskleisti Lietuvos istoriografijoje, trūksta gilesnių studijų, todėl svarbu skatinti tyrinėtojus gilintis į šią problematiką.

Plenariniame pranešime prof. Jūratė K i a u p i e n ė skyrė dėmesį LDK politinės kultūros atodangoms, ji pabrėžė, jog itin svarbu analizuoti LDK valdymo sistemą ir valstybinę tarnybą, susiklosčiusią XV a. antroje pusėje – XVI a. pirmoje pusėje. Ypač aktualu vertinti valdovo ir individo santykį vėlyvųjų viduramžių ir ankstyvųjų naujųjų laikų erdveje, aiškintis, kokie veiksniai galėjo lemti didikų ir bajorų karjeras valstybės tarnyboje.

VDU istorikas Laurynas Š e d v y d i s atkreipė dėmesį į dvasininkijos įtaką Valakų reformos recepcijai Lietuvoje. Remdamasis Vilniaus arkidiakono Juozapo Jasinskio 1546 m. parengtomis ūkinėmis instrukcijomis dvarų valdytojams, tyrinėtojas pabrėžė, jog Katalikų bažnyčia minimu laikotarpiu kūrė tam tikrus ūkio administravimo principus

ir stengėsi juos pritaikyti praktikoje. Dvasininkams buvo aktualu sukurti rašytinį ūkinės veiklos administravimo modelį ir su juo supažindinti Bažnyčiai priklausiusių dvarų vietininkus bei pareigūnus.

Rašant šią konferencijos apžvalgą tenka jau būtuojų laiku kalbėti apie istorikų bendruomenę palikusį humanitarinių mokslų daktarą, LDK karybos istorijos specialistą Gediminą L e s m a i t i j . Staigi mirtis pasiglemžė kolegą dar nespėjus nusiųgti konferencijos įspūdžiams, prabėgus vos savaitei po čia pristatomo renginio, kuriame G. Lesmaitis analizavo karinius LDK ir Lenkijos karalystės santykius Livonijos karo (1558–1583) metais, keldamas klausimą, ar galėjo LDK kariuomenė sėkmingai kariauti su Maskva be lenkų samdinių karinių dalinių pagalbos.

Dr. Marius S i r u t a v i č i u s (VDU) supažindino su 1587 m., Lietuvos trečiojo tarpvaldžio metu, vykusia Maskvos kandidatų rinkimine kampanija. Istoriko pranešime aptartas rinkimų proceso diplomatinis aspektas, šis tarpvaldis vertintas lyginant su anksčiau buvusiomis praktikomis. M. Sirutavičius konstatavo, kad tik 1587 m. rinkimuose Maskva pirmą kartą adekvačiai suvokė rinkiminį procesą ir daug dėmesio skyrė LDK bajorijos agitacijai.

Politinės temas keitė socialinio ir kultūrinio LDK konteksto vertinimai. Lietuvos istorijos instituto doktorantė Gabrielė J a s i ū n i e n ė kalbėjo apie vietinės kilmės simbolius XVI–XVII a. Žemaitijos bajorų heraldikoje. Jos tyrimai parodė, jog nuo XVI a. penktojo dešimtmečio bajorų kilmės simboliai jau heraldinami, pradedami vaizduoti skyduose, o tai reiškė, jog Žemaitijos bajorų herbai artėjo prie tikrosios herbo sampratos.

Žemaitijos lokalinei ir Katalikų bažnyčios istorijai svarbų pranešimą pristatė VDU profesorė Vaida K a m u n t a v i č i e n ė. Remdamasi išlikusios fundacijos dokumentais, istorikė supažindino su Krakių vienuolyno istorine raida ir atskleidė čia gyvenusių vienuolių virsmo kotryniečių bendruomene aplinkybes. Krakės buvo Žemaičių vyskupo valda, o kotrynietės čia turėjo išskirtinį statusą.

VDU Istorijos katedros doktorantė Vika V e l i č k a i t ė savo pranešime pristatė Krošinskių giminės biografines detales, remdamasi Varšuvos senųjų aktų archyve išlikusia XVII a. antrosios pusės Tyzenhauzų giminės archyvine medžiaga. Krošinskių giminė į Rokiškį atsikėlė XVI a. ir čia gyveno apie 200 metų. Išlikę šaltiniai liudija giminės valdų istoriją, dvaro aplinką. Iškalbinga 1739 m. dvaro inventoriaus medžiaga, atskleidžianti kultūrinio, socialinio ir ūkinio gyvenimo dvare peripetijas.

Sigitas L ū ž y s (VDU) konferencijos auditoriją suintrigavo masinio ginklo gamybai skirta tema, remdamasis 1650 m. lotynų kalba išleistu LDK bajoro ir karininko, artilerijos inžinieriaus Kazimiero Semenavičiaus veikalu „Didysis artilerijos menas“. Tyrinėtojas pristatė inžinieriaus veikale pateiktą raketų gaminimo aprašymą ir įvertino šio reiškinio suvokimą XVII a. antrosios pusės visuomenės kontekste, konstatuodamas, jog masinio ginklo samprata minimu laikotarpiu buvo kitokia nei šiandien, tačiau tam tikrų bendrų požymių visgi galima įžvelgti.

Egodokumentiniai šaltiniai gali atskleisti ne tik rūpimo asmens biografijos detales, bet ir supažindinti su platesniu socialinio bei politinio gyvenimo kontekstu. Tą įrodė VDU Istorijos katedros doktorantės Kristinos Petrauskės tyrimas, skirtas parlamentarizmo praktikų paieškoms XVII a. bajorijos dienoraščiuose. Istorikė pristatė bajorų asmeniuose užrašuose fiksuotus valstybės politinio gyvenimo vertinimus, nusivylimą dėl nutrūkusių ar neįvykusių seimelių darbo, nepasitenkinimą didėjančiais mokesčiais kariuomenei išlaikyti ir kitais politinio gyvenimo reiškiniais.

VDU Istorijos katedros doktorantas Ratiboras Begunas pasidalijo įžvalgomis apie XVI–XVIII a. Minsko socialinę topografiją, daug dėmesio skyrė metodologinei šio klausimo problemai. Svečias iš Minsko pristatė platų šio reiškinio kontekstą, atskleidė sovietinės politikos pasekmes miestų atminties tyrimų galimybėms. Miesto socialinė erdvė yra daugiasluoksnė sistema, todėl šį fenomeną galima tirti labai įvairiais pjūviais. Istorikas pabrėžė, jog socialinės topografijos metodas tiriant miestus yra perspektyvus ir plačiai taikomas.

Paskutinis konferencijos pranešimas buvo skirtas XVI–XVIII a. LDK žemėvaldos ribų sampratoms atskleisti. Vilniaus universiteto mokslininkas Tomas Čelkis intrigavo auditoriją kalbėdamas apie prabėgusių šimtmečių žmonių pasirinkimus savo valdomų žemių ribas paženklinti labai specifinėmis priemonėmis, į valdos ribą žyminčio kapčiaus vidų nevengti dėti netgi žvėrių galvas. Istorikas supažindino auditoriją su kapčių istorija Lietuvoje. Tai juridinę galią turėję valdų ribų fiziniai ženklai. Žemių savininkai neretai siekė individualizuoti savo kapčius, todėl į jų vidų dėdavo įvairiausius daiktus, dažniausiai koklius, indus, molines šukes, butelius ir kt.

Konferencijoje skaityti pranešimai atskleidė ne vieną svarbią ir aktualią poliublijinio laikotarpio LDK valstybės ir visuomenės konjunktūros temą. Temų įvairovė liudija, jog šis Lietuvos valstybės istorijos laikotarpis aktualus ir reikšmingas, kai vyko politiniai ir kultūriniai pokyčiai, todėl ateityje galima tikėtis dar įvairesnių ir drąsesnių temų. Konferencijos dalyvių pranešimuose pateikti įvairių šio laikotarpio problemų ir reiškinų pjūviai sulaukė daug dėmesio ir mokslinės diskusijos, kurią papuošė ir profesorės Jūratės Kiaupienės sukakties šventė bei istorikų bendruomenės sveikinimai ir linkėjimai gerbiama kolegei tęsti pradėtus darbus ir ugdyti jaunuosius mokslininkus.

Laima Bucevičiūtė
(Vytauto Didžiojo universitetas)